

Documente vechi

pentru istoria nationala Transilvania.

Nos Jacobus Laczk de Szantho, et Joannes Hermann de Tamasi Vajvodae, et Comites de Zonuk memoriae comendamus, p. praesentes, quod nos Possessionem, seu villam Ahynus Polyana *) vocatam in loco Vaskapu dicto sitam per providos viros Sztantzul filium Dyonisy, et Berove filium Thatul de Asztro **) Dragumer filium Zeik de Jorda Vize. et Vlad filium Eliae Kenezios in Districtu Hatzok ***) commorantes, denuo ex novo plantulata populosa effficere, et multitudine populorum decortare volentes: quorum multitudine, et numeri augmento via in praetacta, loco Vaskapu dicto tendens, ubi Latrocinari seu malefactores in Sylvarum densitatibus eorum antra disponen: et habitacula, cunctos per eandem progredien. diversis inficiebant terroribus, aliis siquidem dirae mortis pocula inmaniter propinabant. Ab eorumdem malefactorum insultibus, et perturbationibus saevissimis, salvior possit praemuniri eisdem Sztantsul, Berove, Dragumer, et Vlaad, successoribusque eorundem Universis hanc libertatem praerogativae formam in persona Dni Nri Regis Sigismundi, et Nris Vajvodarum auctoritatibus ducimus anuendo, conceden. ut ipsi, et eorum haeredes, populi que in eadem Villa commorantes a modo in interea temporibus successivis Nro scilicet durante placito de praetacta Villa, seu possessione, novella nullum Censum, Datum seu Collectaneam, munera, servitia, aut quaecunque alia facere, et administrare sint adstricti, quin a

singulis talium generibus exempti sint. et supportati habeantur. Volumus denique ut iidem Kenezii, et posteritates in signum domini annuatim festo B. Georgii martyris singulos 200 denarios novos, aut pro tempore currentes, et nihil plus nobis vel Castellanis de Hatzok *) dare, et solvere teneantur, Praesentium nostrarum Testimonio Litterarum. Datum in Hatzok. Secunda die festi Beati Barnabae apost. a. 1409.

Originale in Archivo Capituli Albensis. Copia in Archivo Cibiniensi Thesaurariali sub Nr. 740 1732.

Has Litteras eddidit Schuller in „Umrisse der Gesch. Siebenbürgens“ Tom. I. Urkundenbuch p. 8.

Edidit Fejér C. D. T. X., vol. VIII, p. 493. Editae in „Arpadia honi történetek Zsebkönyve“ II, p. 41.

N. B. Hae privilegiales ad mandatum Caroli II. Imp. an. 1727, pro parte Nobilium Joannis Bausath Judicis Martini Gáspár, Michaelis Borsath Juratorum, ac reliquorum Universorum Incolarum, et inhabitatorum Possionis Zaikan Cttus Hunyad. Districtusque Hatzeg. transumptae sunt, per Capit. Albense. — Copiam vo. Transumpti hujus, authentisarunt in officio Tricesimae Zaikaniensis die 13. Nov. 1731. Georgius More de Puklisa In. Ct. Huny. juri assor. G. Csolnokosi de eadem Jur J. Ct. Huny. Notarius, et Stephanus Bothani de Hatzeg J. Ct. Huny. V. Index nobilium. **)

*) Ergo fuit in Hatzeg Castrum, nam habuit suos Castellanos.

**) Vide Copiam Transumpti Suppl. C. D. T. II. p. 401—404.

*) Hodie Zaykán in Cttu Hunyad.

**) Ostro Ct. Hunyad.

**) Hátzeg.

LITERAE MICHAELIS VAJVODAE

Transalpini de a. 1418, quibus Privilegiales Communitati Heltha, per Vajvodam Mirtham Datae, confirmantur.

Nos Michael Dei Gratia Vajvoda Transalpinus, et Universis Hospitibus in Oppido Heltha commorantibus, quibus praesentes ostenduntur Salutem, et omnis boni incrementum! Quoniam misistis ad nostram magnificentiam Honorabiles, et Prudentes Viros Jacobum Armellon, et Cristellinum vestros Ambasiatores honestos, et fidedignos, qui nobis supplicarunt isto modo: quod Dominatio, et magnificentia nostra ipsorum Litteras Privilegiales, quas de Speciali Gratia Domini, et Patris nostri Mirthae Vajvodae piae memoriae habuerunt, nostro sub nomine redigi faceremus, vigore novo, et nostro sigillo magno, juxta priorem continentiam et scriptum prout dederat Pater noster generose, et quia justa est petitio, qua petunt a nobis, ideo ipsis praedictis hominibus de Heltha concessimus, imo et donavimus, omnes Justitias, et libertates antiquas, quas ipsi habuerunt, tempore Regiminis Patris nostri conditione ista, ut ipsi homines videlicet Valachi et alii cujuscunque conditionis sint, aut fuerint, cum ipsorum Pecudibus, aut ovibus, in montibus nostris pascere omni tempore, tanquam homines nostri, grana nostra sylvas, et aquas ipsis libere uti concedimus, et frui semper, quamdiu vixerimus, etsi continget nobis cum tota nostra Transilvania habere controversias, aut lites, volumus observare pacem, et Treugam firmam, et quod magis est, virum de Baronibus *) nostris, nostra cum sagitha vobis assignabimus tempore belli, qui Vos et Oppidum Vestrum tuebitur, custodiat a bellorum incuribus. Volumus permittimus Vobis bona nostra fide mediante. Datum Argies. Dominica Octava Corporis Christi. Anno ejusdem M. CCCC. decimo octavo.

Ex ms. Eszthet T. I, p. 30.

Harum Litterarum mentionem facit Seyvert in Ungr. Magaz. T. 1, p. 370. — Combina Puthvic, et Pray Tom. 56, p. 520 in nota. — Katona has Litteras non produxit. — Sed edidit eas Engel **)

*) Rectius Boeronibus.

***) Edidit has Litteras Engel etiam in „Geschichte des Ungarischen Reichs“ T. IV, 1. Abth. p. 164, ubi dicit copiam a Dno Filtsch obtinuisse, dein p. 165 addit „Obiger Freibrief ist auf Pergament in Patentform geschrieben, Daran hängt ein

in „Geschichte der Walachey“ pag. 164 in Nota. — Eas tamen fictitias esse putat idem, ibidem p. 41. Vide eas la ciniis ad an. 1318 C. D. T. I, p. 174.

Pentru satulu romanescu Breticulu se da privilegiu. *)

Brassoviae in Festo Beati Stephani Protomart. Sigismundi Privilegiales, vi quarum ad Intercessionem Joannis Kenezii, — Raduly filii Czako de Bereczkfalva, Georgii filii Petri de Nyujtod, ac Georgii filii Mathiae de Lembény Sicularum — ac visis etiam quibusdam Litteris Petri de Pelsöts Comitis Sicularum Villae Valachali Bereczkfalva certas libertates elargitur. **)

Vide eas per extensum inferius in confirmationalibus, anni 1701, e Tomi XI, Diplomate J. C. Kemény p. 194 excerptas.

SENTINTIE SI CUGETARI

Fiecare omu are tocma pe atata desiartatiune (vanitate), pe catu ii lipsesce intieleptiunea si puterea judecatii. Swift.

Coragiosului si nepregetatorului tote ii sunt cu putintia. Walter Scott.

Numai justetia este timpul deplinei amagiri. Voltaire.

Supararea ce rode la firulu vietiei, mai totdeauna cerca a se ascunde. Madama Cottin.

Omule, se te cunosci pe tine insuti. Intru atata se incheie tota intieleptiunea.

Young (preotulu si poetulu).

Este o mare diferentia intre acela, care nu poate face reu si intre acela ce nu voiesce alu face. Seneca.

einer Mannshand grosses, und dickes Siegel von gelben Vachs an seidenen Schnüren Allein dies Diplom ist mir noch immer sehr verdächtig. — Lege et in Suppl. C. D. T. III, p. 21.

N. B. Acestu documentu se arata ca o oasa in desiartulu istoriei impreuna cu cateva sotie ale sale. Red.

*) In dilele nostre Breticulu (Bereczk) apröpe de pasulu Oituz e mai multu secuiescu de catu romanescu. Preste totu in Secuime förte multi romani sau prefacutu in secui, ori ca au fostu siliti a se stramuta cu locuintiele. — Red.

**) Has Privilegiales edidit Benkö Milkovia T. II, p. 47.

OBSERVATIUNI STATISTICE

despre comerțul Europei.

(Брмаре.)

Комерціал Европеніор кз Оцеанеа.

Пълъ акъм динтре алте попоре европене пз віситарь Оцеанеа пентрз комерчіи асарь де еуглези, Ршиі, Испані, ші асарь де Европа Америқаніі де пордѣ. Комерчіал кз Оцеанеа е зпал дін челе маі импортъторіе, фіиндкъ аколо се треа тоте продзптеле індустріеі европене ші амерікане токма ші челе де каретатеа чеа маі де жосѣ. Престе тот девем а інесмна кз комерчіал кз Амеріка, Африка ші Оцеанеа е престе месарь фолосіторіи Европеніор, пентрзкъ іп пърдіе ачесте се фак скімварі тзлте, ші аѣ кзятаре втар ші продзптеле европене де каретатеа чеа маі реа каре іп Европа пз с'ар пзтѣ вінде.

Дін контрз іп Індіеле де ресъріт, іп Жапоніа ші іп Кіна Европеніі девѣ се пзтѣскъ іп вані маі тот че кзиппърз; джкъ іп Кіна пічі пз се іеѣ алді вані асарь де арцінт, пентрзачеа чеа маі маре парте а аврзлзі ші арцінтзлзі каре се довжндемге дін Европа, ші віне дін Африка се тръмїте іп Асіа.

Комерчіал естерн ал Европеніор де пе зскат.

Нзта Ршиіі мї Отоманіі фак комерчіи пе зскаѣ че се ітінде іп Персіа, іп пърдіе Кавказлзі ші пълъ іп Кіна.

Ршиіі се възкърз де асаріі партікларі іп комерчіал лор кз Асіа. Іп трактатз дін 15. Септ. 1814 рефеле Персіеі пз нзта се івоі ка съ се інсталезе консоліі Ршиіор іп тоте зрїеле прїмарѣ дін Персіа, ші копчесе Рсіеіі комерчіал кз Персіа пе лжпгъ о даре прѣзппоръ, прѣкзт ші ка се треаъ прїп Персіа ла Індіеле де ресъріт, ма джкъ-і дедѣ ші факллате есклзсівъ де а пзгеа пе мареа каспїѣ. Пїадзл прїм ал ачестзіі пемесарат комерчіи рзсеск е Моска, ал челзіі марїтім е Петрзвзргѣ.

Ршиіі есерчігъ комерчіал іп Асіа кз караванеле; отоманіі джкъ тот ачест іміжлѣк лѣ адоперъ іп комерчіал лор кз Аравїі ші кз Персіі; аста о фак пентрзкъ пз е секзрїтате де компанїкчїзні.

Рсіа траѣ фолосѣ марї ші дін комерчіал сеѣ трансіто дін Африка.

Оїентеле прїнчіпалі, каре ле імпорть Европа дїнтр' алте пърдіі але пзтжнтзлзі.

Европа речене маі тзлте продзптеле прїме дін

челелалте пърдіі але пзтжнтзлзі декзт продзптеле мапзфанзте; маі кз сѣмъ речене цъхар, кафеа, теа, піперїш ші алте аромате, дзшвзк, матерїі де колорїт, спечїалмїнте індігз, медїчіналї, лемне де лзкръ ші констрзїкчїне де пзї, аврѣ, арцінтѣ ші петре скзпне.

Валореа тзтзрор імпортьчїзніор ачестора фз калкзлатъ ла маі де 700,000,000 де флорїні; акъм інсе імпорть Европа лзкрзрї де зп предїи ші маі маре, прѣкзт се поте кзпшпте дін крештереа марїнеі тзлтор Стате, каре се окзпъ кз ачест комерчіи, нзта Англіа сїнгзрз звез іп арзл треаѣт маі тзлт де 17,000 де пзї кз пжзгъ. ші 550 кз вапоре, кз зп ечіпзціѣ де 460,000 де марїнарї.

Оїентеле прїнчіпалі, каре ле еспортъ Европа іп челелалте пърдіі але пзтжнтзлзі.

Европа джкъ тръмїте іп челелалте пърдіі але лзтеі фортѣ тзлте продзптеле де але сале, іп спечїе індустріалі, інтре ачесте се пзтеръ мапзфанзреле де інѣ, капепъ, тзтасъ, взтвзк, лжпъ; лзкрзрїле де лемпѣ, маі іпколо тръмїте орїбре, інстрзїмїнте оптіче, крїстале ші оглїнці, vase де порцеланѣ, ферѣ ші мапзфанзрѣ де ферѣ, маі алесѣ зпелте ші інстрзїмїнте агрїколе, аратъ, пзтвзѣ, станѣ, арцінтвїѣ, цїоїеле, металѣ предїосѣ, ші іп спечїе арцінт іп Асіа.

Комерчіал Европеніор інтре сіне.

Комерчіал Европеніор інтре сіне джкъ е фортѣ віиѣ, фїиндкъ клїмеле, індустріа, індіпїнцеле ші датїнеле Европеніор сзнт дїверсе, пічі зпѣ попорѣ пз ле арѣ тоте ка се-шіі потъ тзлцъшї індіпїнцеле челе адеверате, сѣѣ нзтаі артїфіціалі; попореле кзиппърз зпеле дела алтеле ші вжнд зпеле алтора. Рсіа, Полонїа, Данешарка, Сведїа, Норведїа, Бггзрїа, Галїціа, Арделзл, Нортзгалїа, Испанїа, Ромжніа, Молдова, Тзрчіа ші а. даѣ алтор дѣрї маі кз сѣмъ продзптеле патзралї; дін контрз Брїтанїа, Франчїа, Цертманїа, Белзїлз, Елведїа, о парте а Італїеі прѣведѣ пе челелалть Европъ маі вжртосѣ кз продзптеле артїфіціалі.

Орекзте модзрї прїнчіпалі де а іпайнта Комерчіал европѣнѣ інтерпѣ ші естерпѣ.

Челе маі де фзрїте сзнт: монета, ші ван. челе де комерчіи. Дѣе спечїе де ванї сзнт: ванї (монетъ) сзлгторї ші ванї де хартїѣ. Кз тоте кз іп Европа с'а възтзт о тзлдїме де ванї пемесаратъ, токшїі дзпъ кзш с'а калкзлат іп анїі треаѣдї авїа аѣ рѣмасѣ іп Европа 5,000,000,000 ф.

сѣѣ 2,000,000,000 ф.; динтр'ачештіа чеї маї твладї се афлѣ в Оландѣ, апої в Франціа шї Цертманіа. Афарѣ де Рвсіа Англіа ава в пропорціоне маї пвдїпн монетѣ де метал пълѣ дн тжшпїи. чешті маї пвої; в тотѣ Рвсіа ераѣ пвмаї 20,000,000 рввле в асрѣ шї арцінтѣ в черквлѣчїзне, 25,000,000 в арапѣ, ештї дїн вртѣ п'авеаѣ валоре маї маре де 6,000,000 шї $\frac{1}{4}$.

Англіа аре в кврсѣ дннѣ влї 33,000,000, дннѣ алдїї 24,000,000 л. стерліне. Ачестѣ сѣтѣ ар фї прѣ пвдїпн пентрѣ о цѣрѣ пегвдѣторескѣ ка Англіа, ма комерчїзл чел маї маре се фаче в Англіа кѣ чедвеле де Банкѣ, шї кѣ полїделе. Дїв Англіа есе афарѣ твлатѣ монетѣ, шї черквлѣчїзнеа чеа дїв лонтрѣ скаде; ачестѣ вїне де аколо, кѣ се топеште твлатѣ монетѣ маї алесѣ асрѣ; еглезїї фак спесе марї в калеторїеле прїн цѣрї стрїне, каре сзїе маї сѣсѣ де 2,000,000 л. стерліне пе ашї; аѣ даг импрѣштѣ ла стрїні; аз есвдїпнѣт ресволѣл тжшпї indelungar пе зскатѣл Европѣл.

Чеа маї маре парте а Стателор еспонене се фолосеште кѣ монетѣ сѣѣ ванї де хѣртїѣ, п. е. Рвсіа, Сведїа, Данїа, Првсіа, Сасонїа, Оландѣ, Австрїа, маї твлатѣ стате Цертманїе, Брїтанїа шї Испанїа.

Банчеле де комерчїѣ се афлѣ пвмаї аколо, вnde есте фортѣ маре индѣстрїѣ шї комерчїѣ. Челе маї де фрвте сѣтѣ:

I. Банчеле де депзсетѣ о де квстодїѣ (banche di deposito o di custodia), в банчеле ачестѣ се депзпѣ сѣтѣ марї де ванї, асрѣ шї арцінтѣ, ка се фїѣ аколо в секрѣтате, пентрѣ ачѣеа се шї пвтеск аша

II. Банчеле де цїрѣ (banche de giro), кѣ ачест тїжлов пегвдѣторїї чеї че аз ванї депзшї в банкѣ пълтеск сѣтѣ марї фѣрѣ се ле маї пвтере шї се ле прїмескѣ; адокѣ пегвдѣторїзл каре ар дева се пвтере ванї, пв-ї пвтерѣ чї пвта і скарїе в картае ванчѣл ла рѣврїа кредетѣлѣ чѣлїлалтѣ пегвдѣторїѣ, каре ар дева се-ї рѣчѣнѣ влнд с'ар фаче тѣргѣл кѣт се фаче внтре алдї оменї.

III. Банкѣл де черквлѣчїзне сѣѣ де асепнѣчїзне (banche di circolazione o di assegnazione) ла банкѣл ачестѣ дннѣ се депзп ванї в асрѣ шї арцінтѣ, шї банкѣл дѣпзпїнцїлор ванї де хѣртїѣ (note, чедвеле, вїліете) пентрѣ асрѣл шї арцінтѣл

каре л-аз депзсѣ в банкѣ; ачестѣ note сѣѣ цїдвеле дннѣл апої в кврсѣ ка шї кѣт се зїче в лїмба пегвдѣторескѣ, шї валореа аста пвмаї пълѣ атвчїї о аѣ ванкпотеле пълѣ влнд кредѣ оменїї кѣ вор кѣпѣта пе еле іѣрѣ асрѣ шї арцінтѣ дакѣ ле вор да вдерептѣ ла банкѣ, кѣт афлѣ кѣ банкѣл пѣ пѣте о пѣ вре се ле пълтескѣ атѣта вѣт арѣгѣ пвтерѣл лор, вндатѣ скадѣ пе вчѣтѣ сѣѣ маї рѣпене дѣпѣ импрѣжѣрїї. Чеа дннѣтѣ банкѣ де ачестѣ спїдѣ с'а рѣдїкат в Цѣнѣ ла а. 1407, апої с'а лѣдїтѣ в Сведїа, Англіа, Првсіа, Испанїа, Рвсіа, Франціа, Данїа, Австрїа шї Сарденїа.

Твлатѣ ванче маї аѣ дннѣ шї алте скопѣрї, сквнтѣ полїде кѣ ванїї карїї еї аѣ в банкѣ шї фак шї алте ефенте де комерчїѣ, даѣ импрѣштѣт пе лѣнѣгѣ пемпѣ, шї в касѣл ачестѣ се пвтеск ванче де импрѣштѣт (banche di pretito). Шеле ванче аѣ маї твлатѣ скопѣрї тот в ачеланїї тїмѣ, п. е. Банкѣ пѣчїзнале австрїакѣ сквнтѣ полїде, прїменїте дела апчїзнїстї сѣтѣ цїравѣрї, емїте ванкпоте ка ванчеле де черквлѣчїзне, рѣчѣне в депзсет асрѣ шї арцінтѣ шї овлегчїзнї пввлїче шї прївате ла ванчеле де депзсет о де пестрат, дѣ импрѣштѣт пе лѣнѣгѣ пемпѣ де асрѣ, де арцінтѣ сѣѣ де хѣртїѣ пввлїкѣ, кѣт фак ванчеле де импрѣштѣт.

Ла Романї банкѣ саѣ банкѣл де асѣзїї се пвтїа mensa, шї вѣлкарїѣл (bauchiere) се зїчѣа numularius, argentarius, mensarius. Чїчѣропѣ argentariae mensae exercitor. Шлп.

Proudhon а черкѣт се рѣдїче ванче попорарї, каре се дѣе асепнѣчїзнї пе грѣѣ, флїѣ, вїѣ, кѣ вп кѣвѣнт пѣ пе ванї кѣт фак ванчеле ма пе павѣрал; аста а фѣкѣто ел кѣ кѣцѣт ка се ажѣте пе цопор, фїндкѣ твладїї оменїї паѣ асрѣ шї арцінтѣ ка сѣ депзп в банкѣ, пентрѣка банкѣл се ле дескїде кредет ла внтрепїндѣрїеле лор; ма п'аѣ рѣешїт де Proudhon, фїндкѣ, прѣкѣт зїк екопнмїстїї, ванчеле ачѣате пѣ се пот рѣдїка фѣрѣ пвта пе фндаментѣ де ванї. Е де внсѣват кѣ соціалїстїї сѣтѣ в контра ванїлор; еї зїк кѣ ванїї сѣтѣ пвмаї вп шѣзѣ де а сѣрѣчї шї де а сѣвѣжѣа твладїїмїе. (Ва врма.)